

Safiyye bint Huyey Rivayetinin Şaibeyi Önleme Hususunda İncelenmesi

Şeyma Çarman¹

Mehmet Eren²

Öz

Safiyye bint Huyey (r. anha) tarafından rivayet edilen bir hadise göre Hz. Peygamber (s.a.v.) gece yürürken yanındaki hanımının kimliğine dair herhangi bir soru sorulmasını beklemeksizin yanlarından geçen iki sahabîye açıklama yapmış ve “Şeytan, insanın damarlarında (kanun dolaştığı gibi) dolaşır.” buyurmuştur. Rivayet, senet ve metin yönünden incelenmiş, sıhhat durumu ile muhtelif tarikler arasındaki lafız farklılıklarına değinilmiştir. Hadis şarihlerinin, “şeytanın damarlarda dolaşması” ifadesine dair zahirî ve manevî yorumları incelenerek mezkûr ifadenin insanın fitrî zaafı ve vesvese olgusuyla bağı kurulmuştur. Çalışma neticesinde, İslam toplum ahlakında suizannı bertaraf etmenin sadece bir nezaket kuralı değil, aynı zamanda başkasını gybete ve iftiraya sevk etmemek adına üstlenilmesi gereken bir sosyal sorumluluk ve önleyici bir ahlak yasası olduğu ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Hadis, İtikaf, Safiyye bint Huyey, Şeytan, Vesvese, Şaibe.

Çarman, Şeyma - Eren, Mehmet. “Safiyye bint Huyey Rivayetinin Şaibeyi Önleme Hususunda İncelenmesi”. *Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 10/2 (01 Haziran 2026): 1154-1174. <https://izlik.org/JA47PD93DX>. <https://doi.org/10.32711/tiad.1900977>

Geliş Tarihi	03.03.2026
Kabul Tarihi	15.06.2026
Yayın Tarihi	30.06.2026
*Bu CC BY-NC lisansı altında açık erişimli bir makaledir.	

¹ Doktora Öğrencisi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı, Konya, Türkiye, seymay91@gmail.com, ORCID: 0009-0003-8409-9713

² Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı, Konya, Türkiye, meren@erbakan.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1294-0900

An Analysis of the Narration of Safiyya bint Huyay Regarding the Prevention of Suspicion

Şeyma Çarman¹

Mehmet Eren²

Abstract

This study examines a narration by Safiyya bint Huyayy (RA) in which the Prophet (s.a.w.), while walking at night, clarified the identity of the woman accompanying him to the passing two companions without being prompted, stating, "The Devil circulates in the human body as blood circulates in the veins." The report is analyzed through the lenses of chain of transmission and textual content, addressing its authenticity and the lexical variations among its diverse paths of transmission. By evaluating the hadith commentators regarding the phrase "the Devil's circulation in the veins," the study establishes a link between this expression and innate human vulnerabilities and the phenomenon of diabolical suggestions. Consequently, the study concludes that eliminating suspicious thoughts in Islamic social ethics is not merely a matter of etiquette, but a social responsibility undertaken to prevent others from falling into the sins of backbiting and slander.

Keywords: Hadith, Itiqaf, Safiyya bint Huyay, The Devil, Waswasa, Accusation.

Çarman, Şeyma - Eren, Mehmet. "An Analysis of the Narration of Safiyya bint Huyay Regarding the Prevention of Suspicion". *Türkiye Journal of Theological Studies* 10/2 (01 Haziran 2026): 1154-1174. <https://izlik.org/JA47PD93DX>. <https://doi.org/10.32711/tiad.1900977>

Date of Submission	03.03.2026
Date of Acceptance	15.06.2026
Date of Publication	30.06.2026
*This is an open access article under the CC BY-NC license.	

¹ PhD Student, Necmettin Erbakan University, Faculty of Theology, Hadith Sciences, Konya, Türkiye, seymay91@gmail.com, ORCID: 0009-0003-8409-9713

² Prof. Dr., Necmettin Erbakan University, Faculty of Theology, Hadith Sciences, Konya, Türkiye, meren@erbakan.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1294-0900

Giriş

İnsan, toplum içinde varlığını sürdüren sosyal bir varlıktır. Bireyler iletişim yolu ile birbirlerini anlar ve karşı tarafa duygu ve düşüncelerini iletebilir. İletişim, bireyleri birbirine yaklaştırdığı gibi zaman zaman insanlar arasında çatışmalara ve sosyal ilişkilerde sorunlara neden olabilmektedir. Çünkü bu kavram sadece ifade etmeyi değil, karşı tarafın bunu nasıl ve ne şekilde algıladığını da içermektedir. Kişiler arasında meydana gelen iletişim sorunları sadece bireyleri değil toplum içinde yaşayan diğer kişileri de etkileyebilir.

İletişimde sorunların temelinde çoğu zaman yanlış anlama, peşin hüküm ve kötü niyetli yorumlar yer almaktadır. Bu nedenle İslam ahlakı, bireyler arası ilişkilerde güven, samimiyet, kardeşlik ve hüsnüzan esasına dayalı toplumsal bir düzen öngörmektedir. Bu çerçevede Müslümanın, din kardeşi hakkında kesin bilgiye ve sağlam bir delile dayanmayan olumsuz kanaatlerden sakınması vurgulanmıştır. Kişinin yeterli bilgi ve açık bir delil olmadan başkası hakkında kötü kanaat beslemesine suizan denir.³ Böyle bir tutum, zamanla söz ve davranışlara yansyarak gıybet, iftira, itham, kırgınlık ve toplumsal güvensizlik gibi sonuçlara sebep olabilmektedir. Buna karşılık hüsnüzan, kişiler arası ilişkilerde iyi niyeti, güveni ve kardeşlik hukukunu koruyan temel bir ahlaki ilkedir.

Suizanla ilgili hadislerde önyargının ferdi ve toplumsal sonuçlarına dikkat çekilmiştir. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "Zandan sakının. Çünkü zan, sözlerin en yalanıdır."⁴ buyurması, kesin bilgiye dayanmayan olumsuz kanaatin dinî ve ahlaki bakımdan sakıncalı olduğunu göstermektedir. Rivayetin devamı suizannın yalnızca zihinde kalan bir kanaat olmadığını; tecessüs, haset, kırgınlık ve kardeşlik hukukunun zedelenmesi gibi sosyal sonuçlara yol açabileceğini ortaya koymaktadır. Bu hadislerden hareketle olumsuz düşüncelerin kişiler arası güveni zayıflatan, iletişimi bozan ve toplumsal huzuru olumsuz etkileyen bir yönünün bulunduğu söylenebilir. Ayrıca bu düşüncelerin süreklilik kazanması, kişinin çevresine karşı güvensiz, şüpheli ve kötümser bir bakış geliştirmesine sebep olabileceğinden psikolojik açıdan da dikkate değer sonuçlar doğurabilir.⁵

İslam ahlakı, suizanın yalnızca ortaya çıktıktan sonra terk edilmesini değil, ona zemin hazırlayabilecek durumların da önceden giderilmesini hedefler. Bu nedenle yanlış anlamaya müsait durumlarda açıklayıcı davranmak hem kişinin kendisini ithamdan koruması hem muhatabın kötü zanna düşmesini engellemesi bakımından önemlidir. Bu çerçevede Safiyye bint Huyey rivayeti, suizanna yol açabilecek belirsiz bir durumun Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından nasıl giderildiğini göstermesi bakımından önem taşımaktadır. Safiyye bint Huyey (r. anha) bir rivayette şöyle anlatmaktadır: "Ramazan'ın son on gününde Rasûlullah (s.a.v.) mescidde itikafta iken ziyaret maksadıyla yanına geldim; kendisiyle bir müddet sohbet ettim. Ardından kalkıp dönmek üzere evime yöneldim. Rasûlullah (s.a.v.) da beni uğurlamak için ayağa kalkıp benimle yürüdü. Ümmü Seleme'nin (r. anha) kapısına bakan Mescid-i Nebevi kapısına kadar birlikte

³ Şemseddin Sami, Kâmûs-i Türkî, Mektebetü Lübnan, 1989, 918.

⁴ Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail Buhârî, *Sahihu'l-Buhârî*, thk. Mustafa Dîb el-Buğa (Dimeşk: Daru İbn Kesir, Daru'l-Yemame, 1993), "Nikah", 45.

⁵ Şeyma Çarman, *Zanlı İlgili Hadislerin Değerlendirilmesi* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 91-95.

yürüdük. O esnada Ensar'dan iki adam yanımdan geçiyordu Rasûlullah'a (s.a.v.) selam verip hızlandılar. Rasûlullah (s.a.v.) onlara: 'Ağır olun; yanımdaki Safiyye bint Huyey'dir.' buyurdu. Onlar: 'Sübhânallah! Yâ Rasûlallah!' dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: 'Şeytan, âdemoğlunun damarlarında dolaşan kan gibi insanın damarlarında dolaşır; şeytanın sizin kalplerinize bir şüphe düşürmesinden endişe ettim.'⁶

Rasûlullah'ın (s.a.v.) bu iki sahabîyi suizandan korumak amacıyla yaptığı açıklama, sosyal ilişkilerde güvenin korunmasına yönelik önemli bir ilkeyi ortaya koymaktadır. Rivayette Hz. Peygamber'in (s.a.v.), herhangi bir soru sorulmasını beklemeden yanındaki kişinin Safiyye bint Huyey (r. anha) olduğunu belirtmesi, suizanna yol açabilecek ihtimalleri ortadan kaldırmaya yönelik bir tutum olarak değerlendirilebilir. Bu yönüyle hadis, sadece ahlak bağlamında değil; algı, şüphe, zan, vesvese ve toplumsal güven gibi sosyal psikolojik kavramlarla da ilişkilendirilebilecek bir içeriğe sahip olduğu görülmektedir.

Bu çerçevede söz konusu rivayet öncelikle sened ve metin açısından incelenecek; sıhhat durumu ve muhtelif tarihler arasındaki lafız farklılıkları ele alınacaktır. Klasik hadis şerhlerinde özellikle "şeytanın insanın damarlarında dolaşması" ifadesine dair yapılan zahirî ve manevî yorumlar tespit edilip değerlendirilecektir. Son aşamada ise bu verilerden hareketle hadisin, suizannı bertaraf etme, yanlış algı oluşumunu engelleme, toplumsal güveni koruma, başkasını gybet ve iftiraya sevk etmeme yönleriyle ele alınacaktır. Bu çalışmada, klasik hadis tahlilini esas almakla birlikte rivayet sosyal psikolojik boyutlarıyla da değerlendirilecektir.

Safiyye bint Huyey'den (r. anha) nakledilen bu rivayet, klasik hadis kaynaklarında ve şerh literatüründe farklı yönleriyle ele alınmıştır. Son dönemde ise Safiyye bint Huyey'in rivayetlerine dair bazı akademik çalışmalar yapılmıştır. Sümeyye Başkaldırım'ın *Safiyye Bint Huyey - Naklettiği ve Hakkında Nakledilen Hadis Rivayetleri* adlı yüksek lisans tezinde⁷ ve Tefkîk Hâdî Talâl ve Sermed Fuâd Şefîk'in "Merviyyâtü Ümmî'l-Mü'minîn Safiyye bint Huyey fi'l-Kütübî't-Tis'a" adlı makalesinde⁸ bu rivayet ele alınmıştır. *Zanla İlgili Hadislerin Değerlendirilmesi* adlı yüksek lisans tezimizde, çalışmanın konusu çerçevesinde Safiyye bint Huyey rivayetine yer verilmiş; ancak hadis daha sınırlı bir kapsamda, özellikle suizan bağlamında değerlendirilmiştir. Mevcut çalışmalar incelendiğinde söz konusu rivayetin müstakil olarak sened, metin farklılıkları, şerh literatürü ve güncel yansımalar bakımından ayrıntılı biçimde ele alınmadığı görülmektedir. Bu makale, rivayeti sened ve metin açısından incelemekle birlikte klasik şerhlerdeki yorumları şaibeyi önleme, sosyal algı ve toplumsal güven gibi sosyal psikolojik kavramlarla ilişkilendirerek değerlendirmeyi hedeflemekte ve bu yönüyle literatüre bir katkı sunmayı amaçlamaktadır.

1. İsnad İncelemesi

Bu hadis sahabeden Safiyye bint Huyey (r.anha) ile Enes b. Malik'ten (r.a.) rivayet

⁶ Buhârî, "İtikâf", 8.

⁷Sümeyye Başkaldırım, *Safiyye Bint Huyey -naklettiği ve hakkında nakledilen hadis rivayetleri-* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022).

⁸ Tefkîk Hâdî Talâl - Sermed Fuâd Şefîk, "Merviyyâtü Ümmî'l-Mü'minîn Safiyye bint Huyey (r.anhâ) fi'l-Kütübî't-Tis'a: Dirâse Tahliliyye", *Mecelletü Külliyyeti't-Terbiyeti'l-Esâsiyye*, 62 (2010).

edilmiştir. Enes b. Malik'in rivayeti müstakil olmayıp 'sahabînin sahabîden rivayeti' kapsamında kabul edilir; asıl olan Safiyye bint Huyey (r.anha) rivayetini desteklemektedir.

Bu hadis *müttefakun aleyh* yani Sahîhayn'da tahriç edilmiş olup muhaddisler tarafından sahih kabul edilmiştir. Ayrıca Sünen ve Musannef türü diğer eserlerde de geçmektedir. Yine İbn Hibbân (ö. 354/965), İbn Huzeyme (ö. 311/924), Beyhakî (ö. 458/1066), Ebu Ya'lâ (ö. 307/919) gibi birçok müellif onu kendi senedleriyle hemen hemen aynı şekilde nakletmiştir. Sahih olmayan bazı tarikleri de mevcuttur. Lâkin sahih tariklerin çokluğu onların sıhhat derecesini yükseltmektedir.

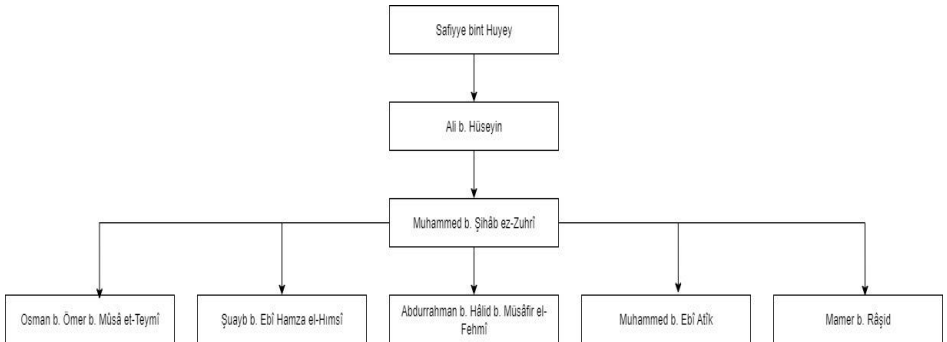
Buhârî (ö. 256/870) bu hadisi *Sahîh'in Kitâbü'l- İtikaf* 3 babda Ebu'l-Yeman'dan, Saîd b. Ufeyr ve Abdullah b. Muhammed'den, İsmail b. Abdullah ve Ali b. Abdullah'tan; *Edeb*'de Ebû'l-Yemân'dan ve İsmail b. Abdullah'tan, *Bedu'l-Halk*'ta Mahmud b. Geylan'dan, *Ahkâm*'da Abdülâzîz b. Abdullah'tan, *Humus*'ta Said b. Ufeyr'den yedi farklı yerde rivayet etmiştir.

Müslim ise Abdullah b. Mesleme kanalıyla Enes b. Malik'ten, Abdürrezzâk kanalıyla da Safiyye bint Huyey'den *Kitâbü's-Selam*'da rivayet etmiştir.

Ebû Dâvûd *Sünen*'inde *Savm* ve *Edeb Kitaplar*'ında Ahmed b. Muhammed b Şebbûye el-Mervezî tarikiyle 2 kere, *Edeb*'te Muhammed b. Yahya ve *Sünnet*'de Musa b. İsmail kanalıyla 4 yerde rivayet etmiştir. Nesâî *Kitâbü'l İ'tikâf*'ta İshâk b. İbrahim, Muhammed b. Hâlid, Muhammed b. Yahya ve Muhammed b. Hâtim kanalıyla rivayet etmiştir. İbn Mâce de *Kitâbü's-Sıyam*'da İbrahim b. Münzir el-Hazâmî'den rivayet etmiştir.

Zührî'den (ö. 124/742) sonraki nesillerde fazla sayıda tarik bulunduğu için aşağıdaki isnad şemasına sadece Zührî'den nakledenlerin isimleri alınmıştır. Klasik hadis kaynakları tarandığında bu rivayetin Safiyye- Ali b. Hüseyin- Zührî tarikinin olduğu görülmektedir. Bunun dışında Ali b. Hüseyin'den mürsel olarak, Enes b. Malik'ten farklı tarikle geldiği de görülmektedir. Ayrıca Safiyye kıssasına değinilmeden sadece şeytanın insana yakınlığı hususunu belirten Cabir b. Abdillah rivayeti de mevcuttur. Bu rivayet Rasûlullah (s.a.v.) tarafından benzer bir açıklamanın başka bir zamanda tekrar yapıldığını göstermektedir. Câbir rivayeti, bu ifadenin Rasûlullah'tan (s.a.v.) nakledildiğini ve anlam bakımından sahih rivayetlerle desteklendiğini göstermesi açısından önemlidir. Ancak bu rivayet Safiyye kıssasına değil, farklı bir olaya dayandığı için makalenin inceleme kapsamına dâhil edilmemiştir.

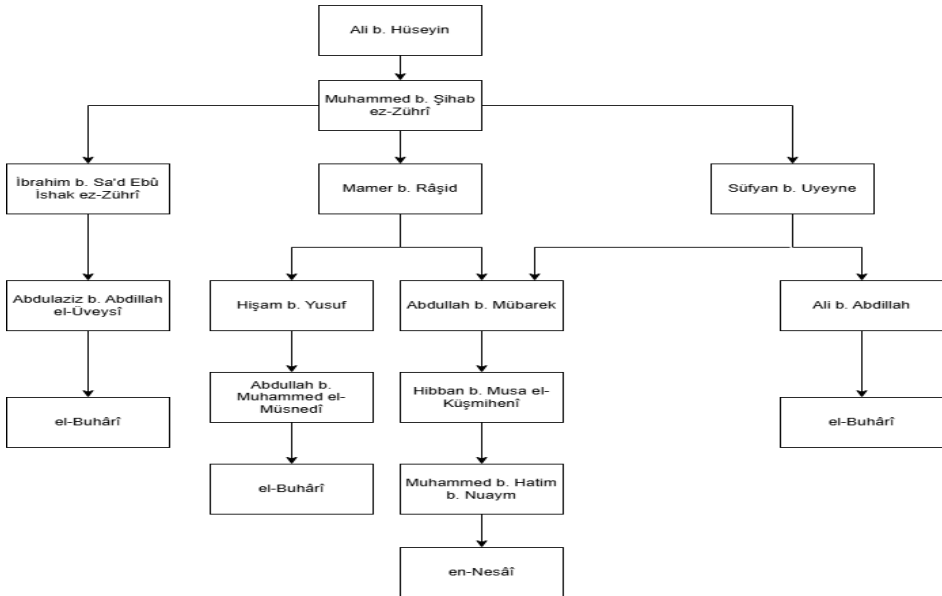
Safiyye (r. anha) hadisinin isnad şeması şöyledir:

Safiyye bint Huyey rivayeti ferd-i mutlaklıdır. Yani ilk üç nesilde ravi sayısı birer kişidir. Zührî'den bu haberi beş kişi, o beş kişiden de çok sayıda ravi nakletmiştir.

Bilindiği gibi oryantalistler tarafından tek râvili tariklerle ilgili müşterek ravi teorisi ortaya atılmıştır. Buna göre müşterek ravi konumunda olan genellikle ilgili hadisi uyduran kişi kabul edilmektedir. Buna karşı Andreas Görke, Harald Motzki gibi oryantalistler her tek râvili rivayetin uydurma olmayacağı, isnad-metin analiziyle her rivayetin aynı hocadan alındığını gösterecek kadar benzer rivayetlerin varlığı ve kopyalamanın olmadığını kanıtlayacak kadar metinler arasında küçük farklılıklar olması gerektiğini söyler.⁹ Müşterek ravî teorisine binaen özellikle Zührî ile ilgili iddialar söz konusu hadislerin isnad-metin analizi açısından incelenmeye ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Bu rivayette de Safiyye bint. Huyey- Ali b. Hüseyin- Zührî tarikte tek kalmış görünmektedir. Hem bu senedlerin güvenilirliğini hem de benzer rivayetlerin araştırılması bu anlamda önemli görünmektedir.

Muhtemelen Hz. Safiyye'den nakleden Ali b. Hüseyin'den ötürü bu rivayet Şia kaynaklarında da geçmekte ve sahih kabul edilmektedir. Bazı tariklerde senedde Hz. Safiyye olmayıp hadis Ali b. Hüseyin'den mürsel olarak nakledilmiştir. Mesela *Sahîh-i Buhârî*'de geçen bir tarik şu şekildedir: “عَنْ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ حُسَيْنِ” (Abdülaziz b. Abdullah- İbrahim b. Sa'd- İbn Şihab ez-Zührî- Ali b. Hüseyin) İbn Hacer (ö. 852/1449) buradaki irsali “Buhârî mevsul tariki bildiği için önceki babda zikrettiğinin aksine mürseli mevsule hamletmiştir.” şeklinde açıklar.¹⁰

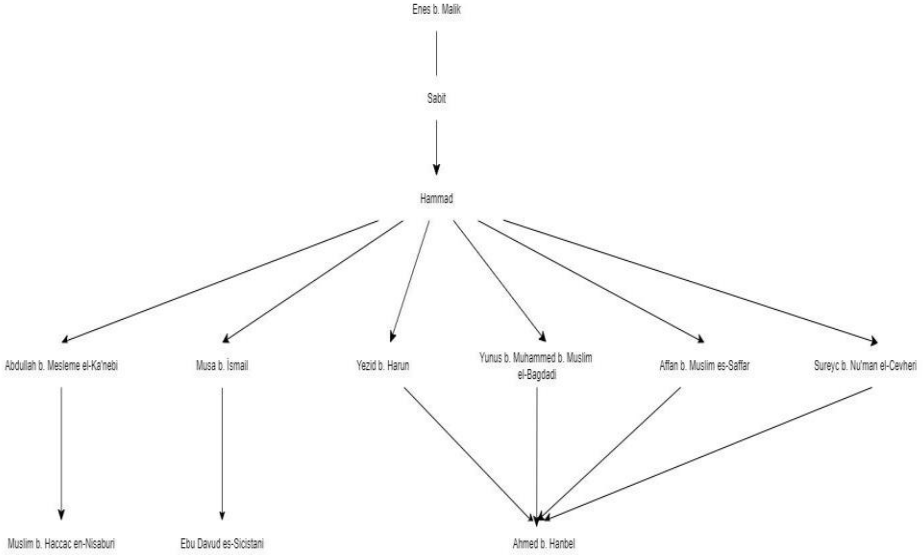

⁹ Fatma Kızıl, “Oryantalistlerin Tek Râvili Tariklerle İlgili İddialarının Tahlil ve Tenkidi”, *Uluslararası Hadis İhtisas Sempozyumu*, ed. Yusuf Suiçmez, 2014, 269.

¹⁰ Ahmed b. Ali İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî bi-Şerhi'l-Buhârî*, thk. Muhammed Fu'âd Abdülbâkî (Kahire: el-Mektebetü's-Selefiyye, 1380), c. IV, 270.

Enes b. Malik rivayeti Müslim, Ebû Dâvûd ve Ahmed b. Hanbel'in eserlerinde geçmektedir. Enes b. Malik (r.a.) tarafından da nakledilmiş olmasının rivayeti güçlendirdiği söylenebilir. Böylece iki ayrı sahabîden gelmiş olmaktadır. Enes b. Malik (r.a.) rivayetlerinde "Rasûlullah (s.a.v.) eşlerinden biriyle beraber bir sahabîyle karşılaştı." şeklinde Safiyye'nin ismi geçmeden nakledilir.

Enes b. Malik (r.a.) hadisinin isnad şeması şöyledir:

Enes b. Malik- Sabit b. Eslem el-Bünânî- Hammâd b. Seleme tarihiyle gelmiştir.

Enes b. Malik, hadisleri öğrenip nakletme işini vazife bilen uzun ömürlü bir sahâbîdir. İleride inceleneceği üzere bu hadisin metni üçüncü tekil şahıs anlatımıyla yapılır. Yani Enes bu olaya şahit olmadığı halde şahit olmuş gibi anlatmıştır. Hadis usulünde bu tür rivayetlere "sahabe mürseli" denir. Sahabenin tümü adil sayıldığı için muhaddisler bu rivayetleri kabul eder.

Aynî (ö. 855/1451), bu rivayeti şerh ederken Bezzâr'ın (ö. 292/905) hadisi münker görmesini savunarak hadisin ravileri sika olsa dahi konusundan dolayı tartışır. Ebu'ş-Şeyh'in Ma'mer (ö. 153/770) rivayetinde geçen "Şeytan âdemoğlunun damarlarında gezer." ifadesinin gayr-i mahfuz kabul ettiğini nakleder.¹¹

Sümeyye Başkaldırım tarafından Safiyye hadisleriyle ilgili değerlendirilmelerin yapıldığı tezde de bu rivayetin ravileriyle ilgili tek tek bilgi verilerek isnad değerlendirilmesi yapılmıştır. Rivayetin Buhârî'de nakledilen tüm ravileri sika ve saduk kabul edildiği inceleme sonunda aktarılmıştır. Bu tezde senetteki her muhaddis hakkında bilgi verilerek alimlerin görüşleri nakledilmiştir. Bu rivayetin hasen ve sahih olarak nakledildiği bildirilmektedir. Alimler tarafından cerhe uğrayan ravilerin bulunmadığı, rivayette

¹¹ Bedreddîn Ebû Muhammed Mahmûd bin Ahmed el-Aynî, *Umdetü'l-Kârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî* (Beirut: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî / Dâru'l-Fikr, ts.), 11/152.

inkıtanın olmadığı anlaşılmaktadır.¹²

2. Metin Analizi

Tüm rivayet farklılıkları dikkate alındığında “Safiyye bint Huyey (r. anha) hadisinin metni şöyledir:

“Ramazan’ın son on gecesinde Rasûlullah (s.a.v.) Mescid’de itikâftaydı. O itikâf hâlindeyken (bir gece) hanımları da yanındaydı. Onlar yanından ayrılırken Safiyye bint Huyey’e: ‘Ben seninle gelene kadar acele etme.’ buyurdu. Safiyye’nin evi (daha sonra) Üsâme b. Zeyd’e ait olan evdi. Safiyye dedi ki: Geceleyin (yatsı vaktinden sonra Rasûlullah’ın yanına gelip) bir müddet kendisiyle sohbet ettim. Ardından evime dönmek üzere kalktığımda beni uğurlamak için Hz. Peygamber de kalkıp bana refakat etti. Mescidin Ümmü Seleme’nin (r. anha) odasına bakan kapısına vardığımızda Ensar’dan iki adam oradan geçiyordu. Rasûlullah’a (s.a.v.) selâm verip hızlı yürümeye başladılar. Rasûlullah (s.a.v.) onlara yüksek sesle: “Ağır olun! Yanımdaki kadın Safiyye bint Huyey’dir.” buyurdu. Onlar da: “Sübhanallah, ey Allah’ın Rasûlü!” diye karşılık verdi. Zira o söz kendilerine ağır gelmişti. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) şu uyarıyı yaptı: “Şüphesiz şeytan âdemoğlunun damarlarında dolaşan kan gibidir, onun kalplerinize bir şüphe düşürmesinden endişe ettim.”

Kaynaklardaki metinler incelendiğinde metinlerin arasında bazı farklılıklar olduğu görülür. Ancak bunlar çelişki oluşturacak türden olmayıp anlam değişikliğine sebep olmamaktadır. Bazı rivayetlerde zaman ve mekanla ilgili ilave bilgi verilmiş, bazılarında da o iki sahabînin tepkisi üzerinde durulmuştur. Rivayetler arasındaki bu farklılıklar başlıklar halinde ele alınacaktır.

2.1. Olayın zamanı

Rivayetlerin çoğunda Hz. Safiyye’nin ziyaret ettiği Rasûlullah’ın (s.a.v.) itikafta ve Ramazan’ın son on günü olduğu ifadeleri geçmektedir.¹³

Enes b. Malik’ten gelen şevâhid türü rivayetlerde ise itikaftan ve Safiyye’nin isminden bahsedilmeden karşılaşma olayı ve Rasûlullah’ın (s.a.v.) açıklaması nakledilir.

Rasûlullah’ın (s.a.v.) itikafta olması itikafta olan kişiye dair fikhî hükümlerin çıkarılması açısından önemlidir. Nitekim Buhârî bu hadisi, “İtikâfta olan kişinin, ihtiyaçları için mescid kapısına çıkıp çıkamayacağı” ve “Kadının, itikâftaki kocasını ziyaret etmesi”¹⁴ bablarında tahrir etmiştir.

*Sahîh-i Buhârî’*deki Ma’mer rivayetinde “Rasûlullah’ı (s.a.v.) geceleyin ziyarete geldim.” cümlesi vardır.¹⁵ Hz. Safiyye’nin Rasûlullah’ı ziyaret etmesi ve dönüşte gece vakti olması bilgisi rivayetlerin çoğunda vardır.¹⁶ “وعنده أزواجه، فرحن” ifadesinde geçen *ruhne* fiili zeval

¹² Sümeyye Başkaldırım, *Safiyye Bint Huyey -naklettiği ve hakkında nakledilen hadis rivayetleri-* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 23-42.

¹³ العشر الغواير için bk: Buhârî, “Edeb”, 121; العشر الأواخر için bk: Buhârî, “Hums”, 4.

¹⁴ Buhârî, “İtikâf”, 11.

¹⁵ Buhârî, “Bedü’l-halk”, 11.

¹⁶ Süleyman b. el-Eş’as el-Ezdî es-Sicistânî Ebu Davud, *Sünen-i Ebi Davud*, thk. Şuayb el-Arnâvûd- Muhammed Kamil Karaballi (Dimeşk: Daru’r-Risâle el-Alemiyye, 1430), “Savm”, 79; İbn Mâce, Ebu Abdullah Muhammed b. Yezid b Mâce el-Kazvîni İbn Mâce, *Sünen-i İbn Mâce*, thk. Şuayb el-Arnâvud vd. (Dimeşk: Daru’r-Risâle el-

vaktinden geceye kadar olan süreye karşılık gelmektedir. Mâlikî fakihî ed-Davûdî (ö. 402/1011) bu fiilin kullanımından dolayı Rasûlullah'ın (s.a.v.) zevcelerinin gündüz gelip güneşin batmasından önce ayrıldığını fakat Safiyye'nin bir müddet daha kalmasıyla gece olduğunu söylemiştir. Süfyan'ın (ö. 198/814) "gece geldi." sözü ise mürsel kabul edilmiştir.¹⁷ Rasûlullah (s.a.v.) ile sahabîlerin karşılaşması gece vakti olduğu da rivayetlerde ifade edilmektedir.¹⁸

Ramazan'ın son on günü ve itikaf ibarelerinin geçtiği rivayetler çoğunluktadır. *Sahîh-i Buhârî*'deki rivayetlerin beşinde bu açıklama vardır, ikisinde zaman belirtilmez. Bu açıklamanın geçmediği rivayetler incelendiğinde onlarda daha kısa bir anlatım ve özellikle son kısımdaki Rasûlullah'ın (s.a.v.) cümlelerine ağırlık verildiği görülmektedir. Örnek olarak şu rivayet verilebilir: "Safiyye bint Huyey (r. anha) Rasûlullah'ı (s.a.v.) ziyarete gelmişti. Safiyye kalkınca Rasûlullah (s.a.v.) ona refakat ederek birlikte yürüdü. Yolda Ensar'dan iki sahabî ile karşılaştılar..."¹⁹

2.2. Eşlerinin Rasûlullah'ı (s.a.v.) ziyaret etmesi ve Safiyye'den önce ayrılmaları

"كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْمَسْجِدِ ، وَعِنْدَهُ أَرْوَاحُهُ ، فَرُحْنُ" - Rasûlullah (s.a.v.) hanımlarıyla birlikte mesciddeydi, Bir süre sonra hanımları kalkıp yanından ayrıldılar."²⁰ Rasûlullah (s.a.v.) Hz. Safiyye'den acele etmemesini istedi. O, bir müddet daha Rasûlullah'ın (s.a.v.) yanında kaldı. Dolayısıyla iki rivayet birbirleriyle çelişmemektedir. Diğer rivayetlerde, Hz. Safiyye'nin Rasûlullah'la (s.a.v.) bir müddet sohbet etmesi ve sonra Rasûlullah'ın (s.a.v.) onu geçirmesi, olayın bir sonraki kısmının anlatılmasından ibarettir.

Rasûlullah'ın (s.a.v.) Hz. Safiyye'ye beklemesini söylediğini belirten rivayetler²¹ onun kaldığı yerle ilgili açıklamayla daha anlaşılır hale gelmektedir. Safiyye (r. anha) şöyle anlatmaktadır: "Rasûlullah (s.a.v.) Mescid'de itikaftaydı. Geceleyin kendisini ziyarete geldim; bir süre sohbet ettik. Sonra kalkıp yürüdüm. Beni eve kadar geçirmek üzere o da kalktı. O zaman evim (daha sonra) Üsâme b. Zeyd'e ait olan evdi."²² Görüldüğü gibi Hz. Safiyye Mescid'den diğer eşlerden sonra ayrılmış ve Rasûlullah (s.a.v.) ona eşlik etmiştir.

2.3. Rasûlullah'ın (s.a.v.) itikafta iken Mescid'den ayrılması

Rasûlullah itikafta olduğu halde bu olaydan ötürü mescitten çıkıp çıkmadığı hususunda metinlerde farklı ayrıntılar bulunmaktadır. "فَقَامَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَعَهَا يَطَّلِيهَا ، حَتَّى إِذَا بَلَغَتْ ، نَابَ الْمَسْجِدَ عِنْدَ بَابِ أُمِّ سَلَمَةَ ، مَرَّ رَجُلَانِ مِنَ الْأَنْصَارِ" - Bunun üzerine Nebî (s.a.v.), uğurlamak üzere onunla kalktı. Nihayet mescidin Ümmü Seleme (r. anha) tarafındaki kapısına geldiklerinde, Ensar'dan iki kişi oradan geçmekteydi."²³ Bu cümlede Rasûlullah'ın (s.a.v.)

Alemiyeye, 2009), "Sıyam", 65.

¹⁷ Sirâcüddîn Ebû Hafs Ömer b. Ali b. Ahmed el-Ensarî eş-Şâfiî İbnü'l-Mülakkın, *et-Tavdîh li-Şerhi'l-Câmi's-Sahîh*, ed. Dârü'l-Felâh li'l-Bahs'i'l-İlmî ve Tahkîki't-Türâs. (Dımaşk: Dârü'n-Nevâdir, 2008), 13/ 655. *Sahîh-i Buhârî*'de geçen bir rivayette de Safiyye validemiz kendisi gece geldiğini belirtir.

¹⁸ Buhârî, "İtikâf", 12.

¹⁹ Buhârî, "Ahkâm", 21.

²⁰ Buhârî, "İtikâf", 11.

²¹ Buhârî, "İtikâf", 8; "İtikâf", 11.

²² Buhârî, "Bedü'l-halk", 11; Ebû Dâvûd, "Edeb", 88; "Savm", 79.

²³ Buhârî, "İtikâf", 8; "Hums", 4; "Edeb", 121; İbn Mâce, "Sıyam", 65.

mescitten çıktığına dair bir bilgi yoktur. Bazı rivayetlerde Safiyye'yle beraber yürüdüğüne, onu geçirdiğine dair ifadeler vardır: "فَخَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَعَهَا" ²⁴, "فَلَمَّا" ²⁵, "رَجَعَتْ مَشَى مَعَهَا" ²⁶ Bu cümlelerden Rasûlullah'ın (s.a.v.) Mescid'in dışına çıktığına dair ifadeler mevcuttur.

Şerhlerdeki açıklamalara bakıldığında hadisin anlaşılması kolaylaşacaktır. Nevevî (ö. 676/1277), İbn Dakik'il-İd (ö. 702/1302) gibi alimler Rasûlullah'ın (s.a.v.) mescitten çıktığına dair bir delil olmadığını söyler.²⁷

Kastallânî (ö. 923/1517) ise şu açıklamayı yapmaktadır: "Rasûlullah (s.a.v.) Safiyye'yi sadece mescidin kapısına kadar geçirecek olsaydı -Hişâm rivayetinde geçtiği üzere- ona birlikte gitmek üzere beklemesini söylemezdi. Zira uğurlamasının sebebi evinin uzaklığıdır. Nitekim Sahîh-i Buhârî'deki bir rivayette Safiyye'nin sonra Üsâme'nin olacak evde oturduğu bilgisi vardır.²⁸ Üsâme'nin evinden kasıt, o tarihte Safiyye bint Huyey'in ikamet ettiği daha sonra Üsâme'ye intikal eden evdir. Zira o zaman Üsâme'ye ait müşakıl bir ev olmadığı bilinmektedir.²⁹ Abdürrezzâk'ın Mervân b. Saîd b. el-Muallâ'dan naklettiği rivayette, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Safiyye'yi evine bırakmak için beraber kalktığı ifade edilmiştir.³⁰

Rasûlullah'ın (s.a.v.) eşlerinin evleri mescide bitişik odalardı. Safiyye'nin ikamet ettiği yer ise mescide bitişik olmayıp biraz daha geniş olduğu için ev olarak ifade edilmiştir. Bu ev, Mescid-i Nebevî'den uzak olmamakla beraber ona bitişik olmadığı da bilinmektedir.³¹

2.4. Rasûlullah'ı (s.a.v.) Hz. Safiyye ile gören bir kişi miydi, iki kişi miydi?

Hadis metninde Ensarlı iki adamın ismi geçmez. İbn Attar (ö. 724/1324) bu iki kişinin isimlerinin Üseyd b. Hudayr ile Abbâd b. Bişr olduğunu nakleder.³² Fakat İbn Hacer bunu delili olmayan bir iddia olarak görmektedir.³³ Aynî de bu görüşü "قیل" kalıbıyla naklederek zayıf bir görüş olduğunu belirtir.³⁴

Rivayetlerin çoğunda Rasûlullah'ı (s.a.v.) yanında bir kadınla gören iki kişiden

²⁴ Buhârî, "İtikâf", 11.

²⁵ Buhârî, "İtikâf", 12.

²⁶ Ebû Dâvûd, "Savm", 79; Ebû Abdillâh eş-Şeybânî el-Mervezî Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel*, thk. Şuayb Arnaût - Adil Mürşid (Beyrut: Muessesetü'r-Risale, 2001), 44/ 432 (No. 26863).

²⁷ Ebu Zekerriyya Muhyiddin Yahya bin Şeref en-Nevevi, *el-Minhac Şerhu Sahîh Muslim bin el-Haccac* (Beyrut: Daru İhyait-Turasil-Arabî, 1392), 14/157; Takiyyuddin İbn Dakikî'l-İd, *İhkâmü'l-Ahkâm Şerhu Umdetü'l-Ahkâm*, ed. Muhammed Hâmid el-Fekî - Ahmed Muhammed Şâkir (Beyrut - Kahire: Dâru Âlemi'l-Kütüb - Dâru'l-Kütübî's-Selefiyye, 1987), 2/45.

²⁸ Buhârî, "Bedü'l-halk", 11.

²⁹ İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî bi-Şerhi'l-Buhârî*, 4/ 279.

³⁰ Ebû Bekir Abdurrezzak b. Hemmâm Abdürrezzak es-San'ânî, *el-Musannef*, thk. Habîburrahman el-A'zamî (Hindistan - Beyrut: el-Meclisü'l-İlmî - el-Mektebetü'l-İslâmî, 1983), 4/360; Ebu Abbas Ahmed b. Muhammed eş-Şafî el-Kastallânî, *İrşadü's-Sâri li-Şerhi Sahîh-i Buhari* (Beyrut: Daru Atayati'l-İlm - Daru İbn Hazm, 2021), 3/443; 4/606.

³¹ İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî bi-Şerhi'l-Buhârî*, 4/279; el-Aynî, *Umdetü'l-Kâri Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, 11/151.

³² Alaeddin Ebu Hasan Ali b. İbrahim b. Davud b. Selman b. Süleyman İbnü'l-Attar, *el-Udde fi Şerhi'l-Umde fi Ehadis'il-Ahkam* (Beyrut: Darul-Beşair el-İslamiyye, 2006), 2/931.

³³ İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî bi-Şerhi'l-Buhârî*, 4/279.

³⁴ el-Aynî, *Umdetü'l-Kâri Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, 11/ 151.

bahsedilmektedir. Bazı rivayetlerde ise tek kişi olduğu söylenir: “فَأَبْصَرَهُ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ”³⁵ *Sahîh-i Buhârî*'deki altı rivayette iki kişiden bahsedilirken, sadece bir rivayette tek kişi geçmektedir. Tek kişi olarak geçmesini vehim olarak değerlendirenler olmuştur. İki kişinin peş peşe Rasûlullah'la (s.a.v.) karşılaşmış olabileceğini söyleyenler de olmuştur.³⁶ İbn Hacer, bu olayın birden fazla gerçekleşmiş olabileceği görüşünü reddederek Hz. Peygamber'in hitabının tek kişiye olması sebebiyle bazı rivayetlerin *raciül* (tek adam) şeklinde nakledildiğini söyler. Ayrıca kişi sayısındaki rivayet farklılığının Zührî'den kaynaklanabileceğini belirtir.³⁷

2.5. O iki sahabînin tepkisi ve Rasûlullah'ın (s.a.v.) açıklaması

Rasûlullah'ı (s.a.v.) yanında bir kadınla gören iki sahabînin durumu bazı rivayetlerde onları görüp yollarına hızlıca devam ettikleri şeklinde anlatılırken³⁸, bazı rivayetlerde selam verdikleri ifade edilmektedir.³⁹

Rasûlullah (s.a.v.) hızlandıklarını görünce yanlış bir zanna kapılmaları endişesiyle onları çağırıp yanındaki kadının eşi Safiyye bint Huyey olduğunu açıklamıştır. Onlar da “Sübhanallah” diyerek bu açıklamanın kendilerine ağır geldiğini ve böyle bir zanna kapılmadıklarını izah etmeye çalışmışlardır.

“Sübhanallah” demeleri Rasûlullah'ın (s.a.v.) böyle bir şeyle itham etmekten korkmaları sebebiyledir. Yani bu ifadeyi, duydukları söze hayret ettiklerini bildirmek için kullanmışlardır. “Ağır geldi.” ifadesi, “Rasûlullah'ın (s.a.v.) söylediği söz onlara ağır geldi.” anlamındadır.⁴⁰

Nevevî, onların Sübhanallah demelerini “Bu iftirayı işittiğiniz vakit, 'böyle sözleri ağzımıza almak bize yaraşmaz. Seni eksikliklerden uzak tutarız Allah'ım! Bu, çok büyük bir iftiradır' deseydiniz ya!”⁴¹ ayeti ile bağdaştırır.⁴²

2.6. Bazı rivayetlerdeki “ya da” ifadesi

Rasûlullah (s.a.v.)'in: “Şüphesiz şeytan, âdemoğlunun damarlarında dolaşan kan gibidir; onun içinize bir şüphe düşürmesinden endişe ettim” cümlesi tüm rivayetlerde benzer şekilde geçmektedir. Bazı rivayetlerde sadece ilk cümle, bazılarında ise ikisi birlikte bulunur. Senesinde Abdürrezzâk (ö. 211/826-27) olan rivayetlerde bu cümle “سَوْءًا أَوْ قَالَ شَيْئًا” (kötü bir düşünce veya hoş olmayan bir şey) şeklinde tereddütlü aktarılmıştır.

Abdürrezzâk hakkındaki tenkitler, onun görme yetisini kaybettiği son on yıllık dönemde kitabında bulunmayan rivayetlerle ilgilidir. Bu dönemde Abdürrezzâk'tan rivayet alan ravilere karşı ihtiyatlı davranılmıştır.⁴³ Abdürrezzâk'ın Ma'mer'den rivayetleri en

³⁵ Buhârî, “İtikâf”, 12; Müslim, “Selam”, 23; Ahmed b. Hanbel, 6/2963 (No. 14258). Bu rivayetler dışındaki rivayetlerde iki kişi, Ensardan iki kişi ifadeleri geçmektedir.

³⁶ İbnü'l-Mülakın, *et-Taavîh li-Şerhi'l-Câmi's-Sahîh*, 13/650.

³⁷ İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî bi-Şerhi'l-Buhârî*, 4/279.

³⁸ Buhârî, “İtikâf”, 11; “Bedü'l-halk”, 11; Müslim, “Selâm” 24; Ebû Dâvûd, “Edeb”, 88; Ebû Dâvûd, “Savm”, 79; Ahmed b. Hanbel, 44/432 (No. 26863).

³⁹ Buhârî, “İtikâf”, 8; “Hums”, 4; “Edeb”, 121; İbn Mâce, “Sıyam”, 65.

⁴⁰ el-Kastallânî, *İrşadü's-Sâri li-Şerhi Sahih-i Buhârî*, 5/198.

⁴¹ Nur Suresi, 24/16.

⁴² en-Nevevî, *el-Minhac Serhu Sahih Muslim bin el-Haccac*, 14/157.

⁴³ Ali Akyüz, “Abdürrezzâk es-San'ânî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1988), 298-299.

meşhur silsilesini oluşturur. Müslim de yine Abdürrezzâk'tan rivayetini kitabında nakletmektedir. Müslim, eğer Abdürrezzâk'ın ihtilat dönemi rivayetlerinden olsa bu hadisi onun tarikinden aktarmazdı. Bu rivayeti Abdürrezzâk'tan rivayet eden İshak b. Rahuye, Abdürrezzâk'ın ihtilat dönemi öncesi kabul edilen talebelerindendir.⁴⁴

Buhârî ve Müslim başta olmak üzere Kütüb-i Sitte müelliflerinin Abdürrezzâk'tan çok sayıda rivayette bulunmaları, onun hadis ilmindeki güvenilir konumunu göstermektedir. Ayrıca Abdürrezzâk'ın, rivayetlerinde tereddüt ifade eden lafızları gizlemeyip açıkça kullanması, hadis naklinde titiz ve dürüst bir tavır sergilediğini ortaya koymaktadır. Bu durum, onun rivayetlerinin değerini düşürmekten ziyade, râvi olarak güvenilirliğini destekleyen bir özellik olarak değerlendirilebilir.⁴⁵

Abdürrezzâk'ın bu rivayetinde Sahabî veya sonraki ravi Hz. Peygamber'in hangi kelimeyi kullandığını hatırlayamadığı için ikisini de zikretmiştir. Bu şek ifadelerinin hadisin anlamını değiştirmede açık bir şekilde görülmektedir.

2.7. Enes b. Malik rivayetinde sahabînin cevabındaki ilave

Enes b. Mâlik'ten nakledilen rivayetlerde, Safiyye tarikiyle gelen rivayetlerdeki mescid, itikâf ve Safiyye'yi uğurlama ayrıntılarına yer verilmemiştir. Bu tariklerde rivayet, daha çok Rasûlullah'ın (s.a.v.) sahabîlerle karşılaşması ve şeytanın insan üzerindeki etkisini ifade eden son cümlesinin nakli etrafında şekillenmiştir.⁴⁶ Müslim'deki bir rivayette mezkûr sahabînin "Sübhanallah" dedikten sonra: "Ey Allah'ın Rasulü! Ben kimim ki sizin hakkınızda kötü zanna kapılayım." dediği nakledilir.⁴⁷

3. Şerhlerdeki Bilgilerden Hareketle Metnin Tahlili

Buhârî, Safiyye hadisini 'İtikâfta olan kişi camiden çıkabilir mi?', 'Kadının itikâfta olan kocasını ziyaret etmesi', 'Şaşkınlık anında tesbih ve tekbir söylenmesi', 'Şeytanın sıfatı' adlı bab başlıklarında tahrir etmiştir.

Rasûlullah (s.a.v.) ile mezkûr iki sahabînin karşılaşma yeri Mescid'in kapısıdır. Rasûlullah'ın (s.a.v.) mescidden çıktığına dair metinde doğrudan bir bilgi yoktur. Ancak diğer eşleri mescidden ayrılırken Safiyye'ye beklemesini söylemesi dikkate alınunca onu sadece kapıya kadar geçirmesi pek mantıklı görünmemektedir. Bu yüzden bazı şerhlerde bu cümle Safiyye'yi gece evine kadar götürdüğü şeklinde yorumlanmıştır.

Safiyye'ye beklemesini söylediği rivayete göre "لَا تَعْجَلِي حَتَّى أَنْصُرَفَ مَعَكَ" - Acele etme; seninle gidinceye kadar bekle"⁴⁸ sözü sadece Buhârî'de Sa'îd b. Ufeyr- Leys b. Sa'îd- Abdurrahmân b. Halid- İbn Şihâb ez-Zührî- Ali b. Hüseyin- Safiyye bint Huyey ve Abdullah b. Muhammed- Hişâm- Ma'mer- İbn Şihâb ez-Zührî- Ali b. Hüseyin- Safiyye bint Huyey tarikiyle nakledilmiştir. Ayrıca Abdürrezzâk'ın Mervân b. Saîd b. el-Muallâ tarikiyle de Rasûlullah'ın (s.a.v.) eşlerinin ayrıldığını ve Safiyye'ye "أَفْئِكَ إِلَى بَيْتِكَ" Seni evine

⁴⁴ Müslim, "Selâm", 24

⁴⁵ Mustafa Şimşek, *Abdurrazzak'ın Meçhul Hocalarından Rivayet Ettiği Hadislerin Tahriri ve Değerlendirilmesi* (Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, Hadis Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 30.

⁴⁶ Ebû Dâvûd, "Sünnet", 18.

⁴⁷ Müslim, "Selâm", 23.

⁴⁸ Buhârî, "İtikâf", 11.

götüreyim.” dediği nakledilir. Abdürrezzâk’ın bu rivayetinde sadece itikaftayken onu evine kadar bıraktığından bahsedilir. Sahabîlerle karşılaşma ve aralarında geçen konuşma bu rivayette nakledilmez.⁴⁹ *Fethu'l-Bârî* ve *Umdetü'l-Kârî*'de rivayet, itikâf hâlinde bulunan Rasûlullah'ın (s.a.v.) Safiyye'yi uğurlamak üzere mescidin dışına çıktığını gösteren bir delil olarak ele alınmıştır.⁵⁰

Şârihler bu hadisten, itikâfta olan kişinin ihtiyaç durumunda mescitten çıkabileceği ve bunun itikâfı bozmayacağı sonucunu çıkarmışlardır.⁵¹ Ama başka bir çatının altına girmesi, alışveriş yapması, ilim öğrenmek için başka bir yere gitmesi gibi hususlarda alimler arasındaki ihtilaflara temas edilmiştir.⁵²

Rasûlullah'ın (s.a.v.) o iki sahabîye açıklama yapmasının sebebi onların kendisini gece vakti bir kadınla görmüş olmasıdır. Bu ifadeler “geçip gitmek, hızlıca gitmek” tabirleridir. *Sahîh-i İbn Hibbân*'daki bir rivayette “فَلَمَّا رَأَيْتُهَا اسْتَحْيَيْتَا فَرَجَعَا” (Peygamber'i bu şekilde görünce utanıp geri döndüler.) ifadesi geçmektedir.⁵³ Rasûlullah'ın (s.a.v.) açıklama yapmasına muhtemelen geri dönmeleri sebep olmuştur.⁵⁴ Onun bu açıklamayı yaparak yanlış anlaşılmayı engellemeye çalıştığı ifade edilmiştir.

Hadis metninde geçen “وَأِنِّي خَشِيتُ أَنْ يَفْذَفَ فِي قُلُوبِكُمْ شَيْئًا” (Şeytanın kalplerinize bir şey düşürmesinden endişe ettim.)” cümlesindeki **şey'en** kelimesi Müslim ve Ebû Dâvûd'un eserlerindeki Ma'mer rivayetinde **şerran** şeklindedir. Aslında Rasûlullah (s.a.v.) o iki sahabîye yönelik kötü zan besledikleri isnadında bulunmamıştır. Bilâkis onların mü'min olduğunu bildiği için şeytanın vesvesesinden ötürü günaha girmelerine, küfre düşmelerine sebep olacak düşüncenin tohumunun atılmasından endişe etmiştir. Böylece hem gelişebilecek kötü olayları önlemiş hem de böyle bir durumda insanlara nasıl davranmaları gerektiğini öğretmiştir.

Şafîi bu cümleyi “Rasûlullah (s.a.v.) hakkında kötü düşünceye sahip olmanın küfre düşmeye sebep olduğu ve Rasûlullah'ın (s.a.v.) sahabîleri bu durumdan koruduğu” şeklinde açıklamıştır.⁵⁵ Şerhlerin çoğunda Şafîi'nin bu açıklamasına yer verilir. Dolayısıyla bu izahın alimler tarafından kabul edildiği anlaşılmaktadır. Şerh literatüründe geniş kabul gören bu izah, Nebevi tavrın sadece bir iletişim tercihi değil, aynı zamanda ümmeti manevi tehlikelerden koruyan bir muhafaza yöntemi olduğunu gösterir.

Rasûlullah'ın (s.a.s) yaptığı bu açıklama bir muhafaza yöntemi olarak sedd-i zerâî kapsamında da değerlendirilebilir. Sedd-i zerâî, kendi başına mübah olan bir fiilin şer'an sakıncalı bir sonuca götüreceğinden emin olunması veya bunun kuvvetle muhtemel

⁴⁹ Abdürrezzak es-San'ânî, *el-Musannef*, 4/360.

⁵⁰ İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî bi-Şerhi'l-Buhârî*, 4/279; el-Aynî, *Umdetü'l-Kârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, 11/151.

⁵¹ Ebû Süleyman Hamd b. Muhammed el-Hattâbî, *Meâlimu's-Sünen*, thk. Muhammed Râgıb et-Tabbâh (Halep: el-Matbaatü'l-İlmiyye, 1932), 2/141.

⁵² Ebû'l-Hasan Ali b. Halef b. Abdülmelik İbn Battâl, *Şerh-i Sahîh-i Buhârî li İbn Battâl*, thk. Yâsir b. İbrâhîm Ebû Temîm (Riyad, Suudi Arabistan: Mektebetü'r-Rüşd, 2003), 4/172.

⁵³ Ebû Hâtîm Muhammed b. Hibbân b. Ahmed et-Temîmî el-Bustî İbn Hibbân, *el-Müsnedü's-Sahîh ale't-Tekasîm ve'l-Envâ'*, thk. Mehmet Ali Sönmez - Halis Aydemir (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2012), 7/145.

⁵⁴ İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî bi-Şerhi'l-Buhârî*, 4/279.

⁵⁵ Ebu Süleyman Hamd b Muhammed el-Hattâbî, *A'lâmul-Hadis*, thk. Dr Muhammed b Sa'd b Abdurrahman Âl Su'ud (Mekke: Câmîatü Ümmi'l-Kurâ, 1409), 2/989.

bulunması sebebiyle yasaklanmasını ifade eder.⁵⁶ Dolayısıyla bu Nebevi yöntem, sosyal hayatta iletişim ilkesinde dürüstlüğün ötesine geçerek, fitneye giden yolları tıkayan koruyucu bir hukuk ve ahlak mantığı teşkil etmektedir.

Şafîî'nin açıklaması ve şarihlerin genel kabulüyle Peygamberlerle ilgili bir ithamda bulunmak icmaen küfrü gerektirdiği ifade edilmiştir. Bezzâr, Rasûlullah'la (s.a.v.) ilgili böyle bir zanna sadece müşrik ya da kafir olan kapılabilir diyerek bu rivayeti münker görmüştür.⁵⁷ İbn Hacer, Bezzâr'ın bu rivayetle ilgili değerlendirmesinde hata ettiğini belirtir.⁵⁸ Aynî ise açıkça isim vermeden İbn Hacer'i "bir âlim" ifadesiyle işaret ederek eleştirir ve Bezzâr'ın görüşünü savunur. Ona göre Hz. Peygamber'e (s.a.v.) suizanda bulunulması düşünülemez; hatta her Müslümanın bu konuda aynı hassasiyeti göstermesi gerekir. Aynî, bu yaklaşımını "Rasûlullah'a (s.a.v.) suizanda bulunmak icmaen küfrü gerektirir." ifadesiyle temellendirir.⁵⁹

Ancak Safiyye hadisindeki olayda iki sahâbînin Hz. Peygamber'i itham ettiği ya da ona karşı suizanda bulunduğu söylenemez. Rasûlullah'ın (s.a.v.) onlara açıklama yapması, böyle bir suizanın fiilen gerçekleştiğini değil; şeytanın insanın kalbine vesvese verebileceği ihtimalini dikkate aldığını göstermektedir. Nitekim İbn Hacer'in de belirttiği üzere sahâbîler fazilet sahibi kimseler olmakla birlikte günah ve hatadan korunmuş değillerdir.⁶⁰ Ayrıca insanın zihnine istem dışı bazı düşüncelerin gelmesi tabiidir. Bu nedenle rivayeti reddetmek yerine, Hz. Peygamber'in muhtemel yanlış algıyı önlemeye yönelik açıklamada bulunduğunu söyleyen İbn Hacer'in yorumu daha isabetli görünmektedir.

"Şeytanın damarlarda dolaşması" ifadesi, bazı alimler tarafından zahîrî, bazı alimler tarafından ise batîni manasıyla kabul edilmiştir. Zahîrî manada anlayanlardan Kâdı İyaz (ö. 544/1149) ve Aynî gibi âlimler şeytana insanın damarlarında dolaşabilme kabiliyeti ve kudretinin verildiğini ifade etmişlerdir. İbn Raslân (ö. 844/1441) da bunu zahîr manada kabul eden alimlerdenidir. O, esnemeyle ilgili rivayeti delil olarak şeytanın insanın vücuduna giriş yerlerinden birinin ağzı olduğunu savunur.⁶¹

İbn Kuteybe (ö. 276/889), "karnü's-şeytân" hadisiyle ilgili açıklama yaparken şeytanın güneşi ihata edecek kadar büyük olduğu ve hadisi gerçek manasında anlayanlar için – kendi görüşü farklıdır- önce şeytanın fiziksel özellikleriyle ilgili olarak şeytanın büyüklüğü yanında insanın damarlarında gezecek kadar latif olabileceğini söyler. Şeytanın mahiyetinin değişmesiyle ilgili örnek verdikten sonra "Şeytan bize zahiren görünmediği halde, şayet Allah Teâlâ'nın ona verdiği bir salahiyetle kalplere nüfuz edip vesvese vermesi, kötülüğü süslemesi ve batıl emeller fısıldaması söz konusu olmasaydı, bize bu işleri nasıl emredebilirdi? Nitekim hadislerde de geçtiği üzere şeytan; bazen Necidli bir ihtiyar, bazen bir kurbağa ve bazen de bir yılan suretinde görülmüştür." der.⁶²

⁵⁶ İbrahim Kâfi Dönmez, "Sedd-i Zerâi", TDV İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/277.

⁵⁷ İbnü'l-Mülakkin, *et-Tavdîh li-Şerhi'l-Câmi's-Sahîh*, 13/652.

⁵⁸ İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî bi-Şerhi'l-Buhârî*, 4/280.

⁵⁹ el-Aynî, *Umdetü'l-Kârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, 11/152.

⁶⁰ İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî bi-Şerhi'l-Buhârî*, 10/628.

⁶¹ İbn Raslân, *Şerhu Sünen-i Ebu Davud*, 19/142.

⁶² Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim İbn Kuteybe, *Te'vîlü Muhtelifi'l-Hadis*, thk. Ahmed eş-Şâmî (Beyrut: el-

Bazı âlimlere göre burada kastedilen şeytanın insana çok vesvese vermesidir.⁶³ Onun kan gibi insanın damarlarında dolaşması ifadesi kan nasıl insandan ayrılmıyorsa şeytanın vesvesesinin de ondan bir an bile ayrılmayacağı şeklinde anlaşılmıştır.⁶⁴ Bu ifade ile yakınlık, sıkı temas ve ayrılmazlık kastedilmiştir.⁶⁵ İnsanın bu şekilde her an karşı karşıya kaldığı istemsiz düşünceleri sebebiyle sorumlu tutulmayacağı “Allah, hiçbir nefse gücünün yeteceğinden fazlasını yüklemez”⁶⁶ ayetiyle temellendirilebilir.⁶⁷

Bu ifadenin mecazî olarak yorumlanması, klasik şerhlerde olduğu gibi çağdaş hadis araştırmalarında da ele alınmıştır. Nitekim Aşır Örenç, şeytanın insanla ilişkisini konu edinen rivayetleri değerlendirirken bu hadise de yer vermekte ve ilgili rivayetlerden hareketle şeytanın insana zahirî/fiziksel anlamda değil, mecazî anlamda yakın olduğunu belirtmektedir. Ona göre bu yakınlık, şeytanın insana zarar vermek için sürekli vesvese vermesi, kötülüğü süslemesi ve insanı batıla yönlendirmeye çalışması şeklinde anlaşılmalıdır.⁶⁸

Şeytanın damarda dolaşması ifadesi muhaddisler tarafından iki farklı şekilde anlaşılmıştır. Bazıları “şeytanın insan vücudunda dolaşma kudretine sahip olduğunu” düşünürken, bazıları bunu “onun vesvese yoluyla sürekli insanı yönlendirmeye çalışması” şeklinde anlamıştır.

“Şeytanın damarlarda dolaşması” ifadesine dair bu açıklamalar ister zahirî ister manevî anlamda yorumlansın, sonuç itibarıyla aynı ahlaki zeminde birleşmektedir. Buna göre insan, vesvese, şüphe ve yanlış kanaat gibi içsel ve dışsal etkilere açık bir varlık olduğundan, suizanna sebep olabilecek belirsizliklerin ortaya çıkmadan önce giderilmesi önem arz etmektedir. Şeytanın insanın damarına kadar nüfuz edebildiği bir durumda suizannın, dedikodunun ve fitnenin yolunu kapatan hayatî bir sosyal korunma refleksidir.

Netice itibarıyla, şeytanın mahiyeti hakkındaki tartışmalar ne yönde olursa olsun, tüm şarihlerin birleştiği nokta insanın zihnindeki boşlukların suizanna müsait olduğudur. Rasûlullah'ın (s.a.v.) müdahalesi, bu boşluğun şeytani bir vesveseyle değil, hakikatin beyanıyla doldurulması gerektiğini öğretmektedir. Bu durum, İslam ahlakında açık ve net olmanın; ferdin onurunu, muhatabın zihnini ve toplumsal huzuru koruyan ‘önleyici bir ahlak yasası’ olduğunu tescil etmektedir.”

4. Rivayetin Günümüze Yansıması: Şaibeyi Önleme, Sosyal Algı ve Toplumsal Güven

Toplumsal hayatın sağlıklı biçimde sürdürülebilmesi, insanların birbirini doğru

Mektebü'l-İslâmî, 1999), 195.

⁶³ Ebu'l-Fadl İyaz b. Musa b. İyaz el-Yahsubî es-Sebtî Kadî İyaz, *İkmalu'l-Mulim bi-Fevaid-i Muslim*, thk. Yahya İsmail (Mısır: Darul Vefa, 1998), 7/65; el-Kastallânî, *İrşadü's-Sâri li-Şerhi Sahih-i Buhârî*, 8/479.

⁶⁴ İbnü'l-Mülakkin, *et-Tavdîh li-Şerhi'l-Câmi'is-Sahîh*, 13/653.

⁶⁵ İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî bi-Şerhi'l-Buhârî*, 4/280; en-Nevevi, *el-Minhac Serhu Sahih Muslim b. el-Haccac*, 14/157; Şemseddin Ebu Abdullah Muhammed b. Abduddaim b. Musa en-Nuaymi el-Askalani el-Misri es-Safii el-Birmâvî, *el-Lâmiu's-Sahih bi-Şerhi'l-Cami'is-Sahih* (Suriye: Daru'n-Nevâdir, 2012),6/504.

⁶⁶ Bakara, 2/286.

⁶⁷ İbn Dakîkî'l-İd, *İhkâmu'l-Ahkâm Şerhu Umdeti'l-Ahkâm*, 2/45.

⁶⁸ Örenç, Aşır, “Kütüb-i Sitte Hadisleri Özelinde Şeytan”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2012/2, Sayı: 29, 148-152.

anlamasına ve iletişimin açık, güvenilir bir zeminde kurulmasına bağlıdır. İletişimde açıklığın bulunmaması ise yanlış anlamalara, şüphelere ve zamanla suizan düşüncelerinin oluşmasına yol açabilir. Bu nedenle yanlış anlaşılmaya elverişli durumlarda gerekli açıklamanın zamanında yapılması hem bireysel ilişkilerde hem de toplumsal hayatta güvenin korunması açısından önem taşır.

Safiyye bint Huyey rivayetinde Hz. Peygamber'in (s.a.v.) kendisine herhangi bir soru yöneltilmeden açıklama yapması, bu ilkenin somut bir örneğini oluşturmaktadır. Rivayette henüz açık bir itham veya yerleşmiş bir önyargı bulunmamaktadır. Buna rağmen Hz. Peygamber'in (s.a.v.) durumu açıklığa kavuşturması, suizanın ortaya çıktıktan sonra giderilmesinden ziyade, doğma ihtimalinin başlangıçta engellenmesine yönelik önleyici bir ahlaki tutum olarak değerlendirilebilir.

Bu yönüyle rivayet, önyargının oluşum süreci bakımından da dikkat çekicidir. Önyargı çoğu zaman kesin bilgiye dayanmayan, aceleci ve eksik değerlendirmelerden beslenen bir tutumdur.⁶⁹ Bu tutum dogmatik bir kanaate dönüştüğünde ise değişmesi güçleşmektedir. İslam ahlakında suizandan sakındırılması ve hüsnüzannın teşvik edilmesi de bu noktada anlam kazanmaktadır. Çünkü Müslümandan beklenen, din kardeşi hakkında sağlam bilgiye dayanmayan olumsuz düşüncelerden uzak durmasıdır. Safiyye rivayeti ise buna ek olarak, kişinin başkalarının zihninde haksız bir kanaat oluşmasına yol açabilecek durumlarda açıklayıcı ve şeffaf davranmasının önemini göstermektedir.

İbn Dakîku'l-İd, bu rivayetteki açıklamayı özellikle âlimler ve topluma örneklik teşkil eden şahsiyetler için bağlayıcı bir ilke olarak değerlendirir. Yazara göre toplumsal önderlerin, geçerli mazeretleri olsa dahi insanların zannına sebep olacak durumlardan kaçınmaları bir tercih değil, 'ilmî itibarın korunması' adına bir zorunluluktur.⁷⁰ Aksi takdirde insanlarda oluşacak suizannın, sadece bireyin kendisini değil, rivayette olduğu gibi içinde bulunulan toplumdaki herkesi olumsuz etkileyebileceği söylenebilir.

İbn Dakîku'l-İd'in değerlendirmesi doğrudan âlimler ve topluma örnek kabul edilen kişilerle ilgili olsa da rivayetin ortaya koyduğu ahlaki ilke yalnızca bu zümreyle sınırlı değildir. Zira yanlış anlamaya sebep olabilecek durumlarda açıklık göstermek, genel olarak Müslümanın din kardeşini suizandan koruma sorumluluğuyla da ilişkilidir. Yapılacak böyle bir açıklama kişiler açısından ahlaki bir erdem olarak değerlendirilebilir. İlmî ve dinî temsil eden kişiler açısından ise fitneye mahal vermemek ve güveni korumak bakımından daha güçlü bir sorumluluk hâline gelmektedir.⁷¹ Dolayısıyla açıklayıcı davranmak hem kişinin kendi izzetini hem muhatabının manevi selametini koruyan çift taraflı bir önlemdir. Zira Müslümandan beklenen, din kardeşi hakkında bilgiye dayanmayan olumsuz düşüncelerden uzak durmasıdır. Böylece bu hadis, Müslümanın yalnızca kötü düşünceden sakınmasını değil, başkalarının zihninde haksız bir kanaat oluşmasına sebep olabilecek durumlarda açıklama yapmayı da öğütlemektedir. Bu yönüyle rivayet, yapılabilecek bireysel davranışlarla toplumsal güvenin korunmasında önleyici bir ahlak ilkesi sunmaktadır.

⁶⁹ İbrahim Gürses, "Önyargının Nedenleri", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14/1 (2005), 144.

⁷⁰ İbn Dakîki'l-İd, *İhkâmü'l-Ahkâm Şerhu Umdeti'l-Ahkâm*, 2/45.

⁷¹ Tefvîk Hâdî Talâl - Sermed Fuâd Şefîk, "Merviyyâtü Ümmi'l-Mü'minîn Safiyye bint Huyey (r.anhâ) fi'l-Kütübî't-Tis'a: Dirâse Tahlîliyye", *Mecelletü Külliyyeti't-Terbiyyeti'l-Esâsiyye* 62 (2010), 90.

Bu yaklaşımı destekleyen bir başka alim de İbn Raslân'dır. İbn Raslân "في قلوبكما شيئا" ifadesinin şerhinde bu hadisin Ebû Dâvûd'un *Sünen'*inde "hüsnüzan" başlığında alınma sebebini şöyle açıklamaktadır: "Bu ifade şeytanın vesvesesiyle kalplere kötü bir şey yerleştirilmesi anlamındadır. Rasûlullah (s.a.v.) o iki sahabîde oluşacak suizanna engel olup onun yerine hüsnü zan beslemelerine sebep olmuştur, bu da kulluğun güzelliğindedir. Dolayısıyla bâb başlığı hadise uygun düşmüştür. Nasıl ki, biri hakkında mümkün merteye güzel zan beslemek ve kötü zandan sakınmak gerekli ise, Müslüman kardeşinde oluşabilecek kötü zannı gidermek de gereklidir. Müslüman kişi din kardeşinde güzel zannın oluşması için gayret göstermelidir."⁷² Netice itibarıyla, İbn Dakîku'l-İd'in şeffaflık vurgusu ile İbn Raslân'ın hüsnüzan inşası birleştiğinde; bir kişinin açıklama yapma sorumluluğu, toplumsal güvensizliği bertaraf eden temel bir iletişim kuralına dönüşür. Hz. Peygamber'in bu davranışı, sadece bireysel bir takva örneği değil, sosyal hayatta güvenin tesisi için gerekli bir ahlaki sorumluluk olduğunu göstermektedir. Bu açıklamalar, suizannın yalnızca bireysel bir ahlak problemi değil, toplumsal güveni zedeleyen bir tutum olduğunu da göstermektedir.⁷³

Günümüzde insanlar, olayları yorumlarken çoğu zaman olayın öncesi, şartları ya da özüne değil daha yüzeysel olarak olayın görünen kısmına odaklanmaktadır. Bu bakımdan bağlamı açıklanmayan bir davranış, gözlemleyen kişi de hatalı bir kanaate dönüşebilir.⁷⁴ Safiyye rivayetinde Hz. Peygamber'in açıklaması, şüphelerin ortaya çıkmasına fırsat verilmeden nasıl ortadan kaldırılacağına dair günümüz perspektifinden yol gösterici adımlar olarak nitelendirilebilir. Kişiler arasında, toplum içinde örnek bir iletişim tutumu olarak değerlendirilebilir.

Rivayetin bir diğer güncel boyutu ise toplumsal güven kavramıyla ilgilidir. Güven, bireyin başkalarından olumlu beklenti içinde olması, sosyal ilişkilerde kendisini emniyette hissetmesi ve karşılıklı ilişkilerin sağlıklı biçimde sürdürülebilmesiyle yakından ilişkilidir. Güven yalnızca bireysel bir duygu değil, toplumsal hayatı ayakta tutan temel unsurlardan biridir.⁷⁵ Hz. Peygamber'in herhangi bir soru yöneltmeden açıklama yapması, töhmete ve yanlış anlamaya açık durumların izah edilmesinin önemine işaret etmektedir. Günümüz diliyle bu tutum, sosyal ilişkilerde açıklık ve şeffaflığın güveni koruyucu işleviyle ilişkilendirilebilir. Bu ilke, günümüzde iletişimin hızlandığı ve bilgi hatalarının yoğun yaşandığı sosyal ortamlarda daha da önemli hâle gelmiştir.

Sonuç olarak Safiyye bint Huyey rivayeti, sadece sened ve metin açısından incelenmesi gereken tarihî bir rivayet değil; aynı zamanda günümüz insan ilişkileri açısından da

⁷² Şihabeddin Ebu Abbas Ahmed b. Hüseyin b. Ali b. Raslan el-Makdisi er-Remli eş-Şafii İbn Raslan, *Şerhu Sünen-i Ebu Davud* (Mısır: Darul-Felah li'l-Bahs el-İlmi ve Tahkik et-Turas, 2016), 19/143.

⁷³ Adem Dölek, "Sü-i Zanla İlgili Hadis Üzerine Bir İnceleme", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 7/3 (2007), 66; Akif Akto, "Kur'an ve Hadislerle Göre Hüsn-ü Zan ve Su-i Zan Kavramlarını Analiz Etmek", *HAFIZA* 2/2 (2020), 66-83.

⁷⁴ Hayrettin Akyıldız, "Sosyal Algı ve Belirleyicileri", *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 3/2 (1988), 109-118; David O. Sears - Jonathan L. Freedman - Letitia Anne Peplau, "Sosyal Biliş (Social Cognition)", çev. Nizamettin Koç- Ali Dönmez, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 24/1 (1991), 114.

⁷⁵ Mustafa Koç, "Psikolojik ve Pedago-Sosyo-Teolojik Açından Güven: Din ve Değerler Psikolojisi Perspektifinden Analizler", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/33 (2018), 1-38; Nazan Sertkaya, *Güvenin Yeni Dini İmkânları: Güven ve Dindarlık Üzerine Bir İnceleme* (Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017).

önemli mesajlar taşıyan bir hadistir. Rivayet, suizannı önlemeyi, yanlış sosyal algının oluşmasını engellemeyi, önyargıya dönüşebilecek kanaatleri bertaraf etmeyi ve toplumsal güveni korumayı hedefleyen önleyici bir ahlak ilkesi sunmaktadır. Bu yönüyle hadis, klasik şerh literatüründeki anlamının yanında güncel bir boyuta da sahiptir.

Sonuç

Bu çalışmada, pek çok hadis kaynağında yer alan Safiyye bint Huyey rivayeti isnad ve metin yönünden kapsamlı biçimde tahlil edilmiştir. Yapılan araştırmalar neticesinde rivayetin cerh ve ta'dil kriterleri açısından herhangi bir kusur taşımadığı ve sahih olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Rivayetin farklı tarik ve lafızları birlikte değerlendirildiğinde, hadisin İslam ahlakında iletişim, şeffaflık, suizandan sakınma ve toplumsal güvenin korunması bakımından önemli ilkeler içerdiği görülmektedir.

Hadiste yer alan "Şeytan insanın damarlarında dolaşır." ve "Şeytanın kalplerinize bir şey atmasından korktum." anlamındaki ifadeler insanın zihinsel olarak vesvese ve yanlış yönlendirmelere açık olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Bu ifadeler âlimler tarafından farklı şekillerde yorumlanmıştır. Bazıları ifadeyi zâhirî anlamıyla değerlendirerek şeytanın insan vücudunda dolaşmasının mümkün olduğunu kabul ederken, çoğunluk bunu "yakınlık, birliktelik, ayrılmazlık ve sürekli vesvese" olarak anlamıştır. Şeytanın mahiyeti hakkındaki tartışmalar ne yönde olursa olsun, ulaşılan ortak kanaat; insanın zihinsel olarak dış müdahalelere açık olduğudur. Dolayısıyla kişinin açıklayıcı olması, vesvesenin zihnimizdeki boşlukları doldurmasına izin vermeyen önleyici bir niteliktedir.

Rivayet, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sosyal ilişkilerde tesis ettiği güven merkezli iletişim anlayışını ortaya koyması bakımından dikkat çekicidir. Safiyye bint Huyey validemizle birlikteken iki sahabîye açıklama yapması, açık bir itham veya bir önyargı bulunmadan muhtemel bir yanlış anlamının önüne geçildiğini göstermektedir. Bu yönüyle Hz. Peygamber'in (s.a.v.) tavrı, suizan ortaya çıktıktan sonra onu gidermeye değil, suizan ihtimalini başlangıçta ortadan kaldırmaya yöneliktir. Bu açıdan bakıldığında rivayet, önyargının oluşum sürecine dair de önemli bir ahlaki uyarı içermektedir. Önyargı, çoğu zaman sağlam bilgiye dayanmayan eksik ve aceleci değerlendirmelerden beslenir; zamanla yerleşik bir kanaate dönüştüğünde ise değiştirilmesi güçleşir. İslam ahlakında suizandan sakındırılması ve hüsnüzannın teşvik edilmesi bu nedenle önemlidir. Safiyye rivayeti ise bu ilkeye yeni bir boyut kazandırmaktadır. Bu rivayet Müslümanın yalnızca kötü düşünceden uzak durmasını değil, başkalarının da kötü zanna düşmemesi için açıklayıcı ve sorumlu davranmasını öğütlemektedir. Bu bağlamda Rasûlullah'ın (s.a.v.) sergilediği tavır, toplumsal huzuru ve fertler arası güveni korumayı amaçlayan 'sedd-i zerâî' ilkesinin fiili bir uygulaması olarak değerlendirilmelidir. İnceleme sonucunda anlaşılmıştır ki; şüphe uyandırmaya müsait ve yoruma açık durumlarda 'açıklayıcı bir dil' kullanmak, toplumsal fitneyi önlemede ahlaki bir zorunluluktur.

Bu bağlamda hadis, Müslümanın yalnızca başkaları hakkında kötü zanda bulunmaktan sakınması gerektiğini değil, aynı zamanda başkalarının zihninde yanlış bir kanaat oluşmasına sebep olabilecek durumlarda gerekli açıklamayı yapma sorumluluğunu da ortaya koymaktadır. Özellikle dinî, ilmî veya toplumsal temsil konumunda bulunan kişiler açısından bu sorumluluk daha belirgin hâle gelmektedir. Çünkü bu kişilerin davranışları yalnızca bireysel olarak değerlendirilmemekte; temsil ettikleri değerler, kurumlar ve toplumsal güven zemini üzerinde de etkili olmaktadır. Bu nedenle şaibeye

sebepler olabilecek durumlarda açıklayıcı bir dil kullanmak, sadece kişinin kendi itibarını koruyan bir tutum değil, muhatabını suizandan, toplumu ise fitne ve güvensizlikten koruyan ahlaki bir sorumluluktur.

Rivayetin günümüze yansımaları, bu sorumluluk algısı bakımından oldukça anlamlıdır. Modern toplumlarda iletişim kanallarının çeşitlenmesi, söz ve davranışların çok hızlı biçimde yayılmasına, yorumlanmasına ve yanlış anlaşılmasına zemin hazırlamaktadır. Bu durum, sosyal algının doğru yönetilmesini ve şaibeye yol açabilecek hâllerde zamanında, açık ve doğru bilgilendirme yapılmasını daha önemli hâle getirmektedir. Yanlış anlaşılabilir durumlarda açıklama yapmak, kişinin sadece kendisini savunması değil; muhatabını suizandan, toplumu dedikodu ve güvensizlikten korumasıdır.

Netice itibarıyla sahih olarak günümüze ulaşan Safiyye bint Huyey rivayeti, bireysel ahlak ile toplumsal güven arasındaki ilişkiyi güçlü biçimde ortaya koymaktadır. Hadiste Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sergilediği tavır, iletişimde açıklık, şeffaflık ve sorumluluk bilincinin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) şeytanın vesvesesinden ve önyargının oluşmasından önce açıklayıcı bir tavırdan davranması önleyici bir ahlak yasası niteliği taşımaktadır. Bu yönüyle hadis hem klasik İslam ahlakı hem modern iletişim etiği açısından toplumsal güveni korumaya yönelik eskimeyen bir model sunmaktadır.

Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışma, etik kurul izni gerektirmeyen nitelikte olup kullanılan veriler literatür taraması/yayınlanmış kaynaklar üzerinden elde edilmiştir.
Yapay Zekâ Beyanı	*Bu çalışmanın hazırlanması sürecinde sınırlı ölçüde yapay zekâ araçlarından yararlanılmış olup, içerik, analiz, yorum ve sonuçlara ilişkin tüm akademik sorumluluk yazarlara aittir.
Benzerlik Taraması	Yapıldı - İntihal.net
Etik Bildirim	turkiyeilahiyat@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Yazar Katkıları	Çalışmanın Tasarlanması: 1. Yazar (%50), 2. Yazar (%50) Veri Toplanması: 1. Yazar (%80), 2. Yazar (%20) Veri Analizi: 1. Yazar (%60), 2. Yazar (%40) Makalenin Yazımı: 1. Yazar (%90), 2. Yazar (%10) Makale Gönderimi ve Revizyonu: 1. Yazar (%60), 2. Yazar (%40)
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	This study does not require ethical committee approval, and the data used were obtained through literature review/published sources.
Artificial Intelligence Statement	* During the preparation of this study, artificial intelligence tools were used to a limited extent; however, all academic responsibility for the content, analyses, interpretations, and conclusions rests with the authors.
Plagiarism Checks	Yes - İntihal.net
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	turkiyeilahiyat@gmail.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Author Contributions	Design of Study: 1. Author (%50), 2. Author (%50) Data Acquisition: 1. Author (%80), 2. Author (%20) Data Analysis: 1. Author (%60), 2. Author (%40) Writing up: 1. Author (%90), 2. Author (%10) Submission and Revision: 1. Author (%60), 2. Author (%40)

Kaynakça / References

Abdürrezzak es-San'ânî, Ebû Bekir Abdurrezzak b. Hemmâm. *el-Musannef*. thk. Habîburrahman el-A'zamî. 10 Cilt. Hindistan- Beyrut: el-Meclisü'l-İlmî- el-Mektebetü'l-İslâmî, 2. Basım, 1983.

Ahmed bin Hanbel, Ebû Abdillâh eş-Şeybânî el-Mervezî. *Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel*. thk. Şuayb Arnaût- Adil Mürşid. 50 Cilt. Beyrut: Muessesetü'r-Risale, 1. Basım, 2001.

Akto, Akif. "Kur'ân ve Hadislerle Göre Hüsn-ü Zan ve Su-i Zan Kavramlarını Analiz Etmek". *HAFIZA* 2/2 (2020), 66-83.

Akyıldız, Hayrettin. "Sosyal Algı ve Belirleyicileri". *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 3/2 (1988), 109-118.

Akyüz, Ali. "Abdürrezzâk es-San'ânî". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 1/298-299. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1988.

Aynî, Bedreddîn Ebû Muhammed Mahmûd bin Ahmed el-. *Umdetü'l-Kârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*. 25 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî / Dâru'l-Fikr, ts.

Başkaldırım, Sümeyye. *Safiyye Bint Huyey -naklettiği ve hakkında nakledilen hadis rivayetleri*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.

Birmâvî, Şemseddin Ebu Abdullah Muhammed b. Abduddaim b. Musa en-Nuaymi el-Askalani el-Mısıri es-Safii el-. *el-Lâmiu's-Sabîh bi-Şerhi'l-Cami'i's-Sahîh*. 18 Cilt. Suriye: Daru'n-Nevâdir, 1. Basım, 2012.

Buhârî, Ebu Abdullah Muhammed b. Ismail. *Sahihu'l-Buhârî*. thk. Mustafa Dîb el-Buğa. 7 Cilt. Dimeşk: Daru İbn Kesir, Daru'l-Yemame, 5. Basım, 1993.

Çarman, Şeyma. *Zanla İlgili Hadislerin Değerlendirilmesi*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Dölek, Adem. "Sû-i Zanla İlgili Hadîs Üzerine Bir İnceleme". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 7/3 (2007), 31-70.

Dönmez, İbrahim Kâfi. "Sedd-i Zerâi". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 36/277-282. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Ebu Davud, Süleyman b. el-Eş'as el-Ezdî es-Sicistânî. *Sünen-i Ebi Davud*. thk. Şuayb el-Arnâvûd - Muhammed Kamil Karaballi. 7 Cilt. Dimeşk: Daru'r-Risâle el-Alemiyye, 1. Basım, 1430.

Gürses, İbrahim. "Önyargının Nedenleri". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14/1 (2005), 143-160.

Hattâbî, Ebu Süleyman Hamd b Muhammed el-. *A'lâmul-Hadis*. thk. Dr Muhammed b Sa'd b Abdurrahman Âl Su'ud. 4 Cilt. Mekke: Câmîatü Ümmi'l-Kurâ, 1. Basım, 1409.

Hattâbî, Ebû Süleyman Hamd b. Muhammed el-. *Meâlimu's-Sünen*. thk. Muhammed Râgîb et-Tabbâh. 4 Cilt. Halep: el-Matbaatü'l-İlmiyye, 1. Basım, 1932.

İbn Attar, Alaeddin Ebu Hasan Ali b. İbrahim b. Davud b. Selman b. Süleyman. *el-Udde fi Şerhi'l-Umde fi Ehadis'il-Ahkam*. 3 Cilt. Beyrut: Darul-Beşair el-İslamiyye, 1. Basım, 2006.

İbn Battâl, Ebû'l-Hasan Ali b. Halef b. Abdülmelik. *Şerh-i Sahîh-i Buhârî li İbn Battâl*. thk. Yâsir b. İbrâhîm Ebû Temîm. 10 Cilt. Riyad, Suudi Arabistan: Mektebetü'r-Rüşd, 2. Basım, 2003.

İbn Dakîki'l-İd, Takiyyuddin. *İhkâmü'l-Ahkâm Şerhu Umdeti'l-Ahkâm*. ed. Muhammed Hâmîd el-Fekî - Ahmed Muhammed Şâkir. Beyrut- Kahire: Dâru Âlemi'l-Kütüb - Dâru'l-Kütübi's-Selefiyye, 1987.

İbn Hacer el-Askalânî, Ahmed b. Ali. *Fethu'l-Bârî bi-Şerhi'l-Buhârî*. thk. Muhammed Fu'âd Abdülbâkî. 13 Cilt. Kahire: el-Mektebetü's-Selefiyye, Es-Selefiyye el-Ûla., 1380.

İbn Hibbân, Ebû Hâtîm Muhammed b. Hibbân b. Ahmed et-Temîmî el-Bustî. *el-Müsnedü's-Sahîh ale't-Tekâsîm ve'l-Envâ'*. thk. Mehmet Ali Sönmez- Halis Aydemir. 8 Cilt. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2012.

İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim. *Te'vîlü Muhtelifi'l-Hadîs*. thk. Ahmed eş-Şâmî. Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 2. Basım, 1999.

İbn Mâce, Ebu Abdullah Muhammed b. Yezid b Mâce el-Kazvînî. *Sünen-i İbn Mâce*. thk. Şuayb el-Arnâvud vd. 5 Cilt. Dimeşk: Daru'r-Risâle el-Alemiyye, 1. Basım, 2009.

İbn Raslân, Şihabeddin Ebu Abbas Ahmed b. Hüseyin b. Ali b. Raslân el-Makdisi er-Remli eş-Şafîi. *Şerhu Sünen-i Ebu Davud*. 20 Cilt. Mısır: Darul-Felah li'l-Bahs el-İlmi ve Tahkik et-Turas, 1. Basım, 2016.

İbnü'l-Mülakkın, Sirâcüddîn Ebû Hafs Ömer b. Ali b. Ahmed el-Ensârî eş-Şafîi. *et-Tavdîh li-Şerhi'l-Câmi'i's-Sahîh*. ed. Dârü'l-Felâh li'l-Bahs, i'l-İlmî ve Tahkîkî't-Türâs. 36 Cilt. Dimaşk: Dârü'n-Nevâdir, 1. Basım, 2008.

Kadı İyaz, Ebu'l-Fadl İyaz b. Musa b. İyaz el-Yahsubî es-Sebtî. *İkmalu'l-Mulim bi-Fevaid-i Muslim*. thk. Yahya İsmail. 8 Cilt. Mısır: Darul Vefa, 1. Basım, 1998.

Kastallânî, Ebu Abbas Ahmed b. Muhammed eş-Şafîi el-. *İrşadi's-Sâri li-Şerhi Sahih-i Buhari*. 20 Cilt. Beyrut: Daru Atayati'l-İlm - Daru İbn Hazm, 1. Basım, 2021.

Kızıl, Fatma. "Oryantalistlerin Tek Râvîli Tariklerle İlgili İddialarının Tahlil ve Tenkidî". *Uluslararası Hadis İhtisas Sempozyumu*. ed. Yusuf Suiçmez. 257-275, 2014.

Koç, Mustafa. "Psikolojik ve Pedago-Sosyo-Teolojik Açından Güven: Din ve Değerler Psikolojisi Perspektifinden Analizler". *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/33 (01 Haziran 2018): 1-38.

Nevevî, Ebu Zekerriyya Muhyiddin Yahya bin Şeref en-. *el-Minhac Serhu Sahih Muslim b. el-Haccac*. 18 Cilt. Beyrut: Daru İhyait-Turasil-Arabî, 2. Basım, 1392.

Sâmî, Şemseddin. *Kâmûs-ı Türkî*. Beyrut: Mektebetü Lübnan, 1989.

Şimşek, Mustafa. *Abdurrazzak'ın Meçhul Hocalarından Rivayet Ettiği Hadislerin Tahriri ve Değerlendirilmesi*. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, Hadis Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2010.

Talâl, Tevfîk Hâdî- Şefîk, Sermed Fuâd. "Merviyyâtü Ümmi'l-Mü'minîn Safiyye bint Huyey (r.anhâ) fi'l-Kütübi't-Tis'a: Dirâse Tahlîliyye". *Mecelletü Külliyyeti't-Terbiyyeti'l-Esâsiyye* 62 (2010), 85-108.